

Remigijus Jokubauskas

FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PROCESAS

Mykolas Romeris
universitetas

FIZINIŲ ASMENŲ
BANKROTO
PROCESAS

Remigijus Jokubauskas

FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PROCESAS

– MONOGRAFIJA –

Kraków 2022

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla, Lietuva

 <https://orcid.org/0000-0003-4314-850X>

remigijus@jokubauskas.org

© Copyright by Remigijus Jokubauskas, 2022

© Copyright by Mykolo Romerio universitetas, 2022

Recenzavo:

dr. Egidija Tamošiūnienė, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto partnerystės profesorė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja

dr. Vigintas Višinskis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos profesorius, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Tarybos 2023-01-16 nutarimu Nr. 1T-1.

Redagavo: Gabija Bankauskaitė

Viršelio dizainas: Paweł Sepielak

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale „biblioteka.lt“

ISBN 978-83-8138-837-5 (spausdinimas)

ISBN 978-83-8138-838-2 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788381388382>

**Mykolas Romeris
universitetas**

LEIDYKLA KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Interneto knygynas: <https://akademicka.com.pl>

Turinys

SUTRUMPINIMAI.....	9
IŽANGA.....	11
I. FIZINIŲ ASMENŲ NEMOKUMAS KAIP TEISĖS PROBLEMA.....	15
II. FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PROCESO RAIDĄ LIETUVOJE.....	27
III. BANKROTO PROCESO TIKSLAS IR PRIEMONĖS JAM PASIEKTI.....	35
Nauja pradžia.....	40
Skolininko teisės į orumą apsauga	46
Kreditorių interesų apsauga	48
Paprasto, ekonomišką ir operatyvaus proceso užtikrinimas	51
IV. BANKROTO PROCESU DALYVAUJANTYS ASMENYS	55
Skolininkas (fizinis asmuo)	55
Susiję skolininkai (fiziniai asmenys)	58
Skolininko teisės ir pareigos.....	63
Kreditoriai.....	69
Kreditoriaus teisės pareikšti reikalavimą ir šios teisės neįgyvendinimo pasekmės	72
Kreditorių reikalavimų pareiškimo ir tvirtinimo tvarka.....	81
Individualios kreditorių teisės	87

Kolektyvinės kreditorių teisės	88
Kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimas	90
Kreditorių susirinkime priimtų sprendimų apskundimas ir panaikinimas	93
Kreditorių pareigos bankroto procese	96
Bankroto administratorius	97
Bankroto administratoriaus skyrimas.....	99
Bankroto administratoriaus funkcijos, teisės ir pareigos	103
Bankroto administratoriaus atstatydinimas	109
Kiti asmenys	115
V. BANKROTO BYLOS IŠKĖLIMAS.....	117
Kreditorių informavimas apie ketinimą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo	118
Pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo.....	122
Pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nagrinėjimas	127
Neigiamos bankroto bylos iškėlimo sąlygos.....	134
Skolininko nemokumas	136
Skolininko nesąžiningumas.....	143
Žalingi įpročiai	159
Nuteisimas už nusikalstamas veikas	160
Ankstesnis bankroto procesas.....	161
Iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto byla.....	161
Supaprastinta fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo tvarka	163
Atsisakymo iškelti bankroto bylą pasekmės	165
Bankroto bylos iškėlimas ir sukeltos teisinės pasekmės.....	167
Teismo vaidmuo bankroto procese	175
VI. MOKUMO ATKŪRIMO PLANAS	179
Mokumo atkūrimo plano parengimas	184
Mokumo atkūrimo plano tvirtinimas	191
Įkeisto skolininko turto išsaugojimas	199
Mokumo atkūrimo plano vykdymas	204

Mokumo atkūrimo plano keitimas	207
Bankroto bylos nutraukimas	209
VII. BANKROTO PROCESO ADMINISTRAVIMAS	219
Disponavimas skolininko turtu	219
Skolininko skolų mokėjimo terminai	223
Arešto ir vykdomųjų dokumentų perdavimas	224
Bankroto administravimo išlaidos	229
Skolininko turto realizavimas	236
Skolininko teisė pasiūlyti turto pirkėją	242
Bendrosios nuosavybės teise priklausančio turto realizavimas	245
Skolininko įkeisto turto, priklausančio jam ir kitam bendraturčiui, iš kurio vykdomas išieškojimas vykdymo procese, realizavimas	246
Atskirų rūšių turto pardavimo ypatumai	250
VIII. KREDITORIŲ REIKALAVIMŲ TENKINIMAS	253
Kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarka	254
Nenurašomi kreditorių reikalavimai	258
Reikalavimai dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo	262
Reikalavimai lėšų vaikui (įvaikiui) išlaikyti (alimentų)	263
Reikalavimai sumokėti baudas	264
Įkeitimu ir (ar) hipoteka užtikrinti kreditorių reikalavimai	267
IX. BANKROTO PROCESO PABAIGA	269
Bankroto proceso užbaigimo tvarka	269
Specialūs bankroto bylos užbaigimo pagrindai	273
Bankroto proceso užbaigimo pasekmės	278
X. TARPVALSTYBINIS FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PROCESAS	281
Fizinio asmens nemokumo bylos teisingumo taisyklės	283
Taikytinos teisės taisyklės	290
Teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas	292

TURINYS

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	295
LITERATŪROS SĄRAŠAS	301
SUMMARY	317
ASMENŲ INDEKSAS	321

SUTRUMPINIMAI

- BK** – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 89-2741)
- Bruselis Ibis reglamentas** – 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija) OJ L 351
- CK** – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262; 200)
- CPK** – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340)
- ES** – Europos Sąjunga
- ESTT** – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
- EŽTT** – Europos Žmogaus Teisių Teismas
- FABĮ** – Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (Žin., 2012, Nr. 57-2823)
- ĮBĮ** – Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31-1010; 200)
- ĮĮ** – Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (Žin., 2003, Nr. 112-4991)
- JANĮ** – Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (TAR, 2019-06-27, Nr. 2019-10324)
- Konstitucinis Teismas** – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
- Konvencija** – Žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencija (1950)
- LAT, kasacinis teismas** – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
- MAĮ** – Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 63-2243)
- MMA** – minimali mėnesinė alga
- Nemokumo bylų reglamentas** – 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų OJ L 141
- Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva** – 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 OJ L 172.

Sprendimų vykdymo instrukcija – Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“

UNCITRAL įstatyminės nemokumo teisės taisyklės – UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2004)

UNCITRAL įstatyminės nemokumo teisės taisyklės dėl mikro ir mažų įmonių nemokumo – UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law Part five: Insolvency law for micro and small enterprises (2022)

Vartojimo kredito įstatymas – Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas (Žin., 2011, Nr. 1-1; 2011, Nr. 146-6830)

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

VSDfV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

IŽANGA

Fizinių asmenų bankroto teisė reguliuoja nemokaus fizinio asmens ir jo kreditorių teisinius santykius. Kolektyvinis fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimas teisėje yra gana naujas reiškinys. Tik XX a. fiziniams asmenims pradėjus aktyviau dalyvauti kredito teisiniuose santykiuose ir didėjant jų įsiskolinimui bei jo sukeliamoms socialinėms ir ekonominėms pasekmėms, kilo poreikis reglamentuoti skolininko ir jo kreditorių teises ir pareigas, kai skolininkas nebegali vykdyti turtinių įsipareigojimų kreditoriams.

Šiuolaikinėje nemokumo teisėje išskiriamas juridinių ir fizinių asmenų nemokumas. Juridinių asmenų nemokumo problemos gali būti sprendžiamos bankroto ar restruktūrizavimo būdu. Juridinių asmenų bankroto procese siekiama operatyvaus nemokios įmonės likvidavimo ir kreditorių reikalavimų patenkinimo iš sukaupto turto. Jeigu įmonė yra moki (gyvybinga), siekiama jos gelbėjimo, kai kreditoriai ir skolininkai susitaria dėl tokios pagalbos restruktūrizavimo plane vykdant restruktūrizavimo procesą. Tačiau fizinių asmenų bankrotas, visų pirma, dėl savo specifinio subjekto (skolininko fizinio asmens) kelia klausimų: ko yra siekiama šiame procese, kokie argumentai apskritai pagrindžia tokio proceso pripažinimą teisiniame reguliavime ir socialiniame gyvenime? Kokių ekonominių, socialinių, teisinių tikslų siekiama suteikiant teisę fiziniam asmeniui bankrotuoti? Ar šio proceso tikslas yra tik skolininko atleidimas nuo prievolių vykdymo? Ar atvirkščiai, jis yra skirtas kuo didesniams kreditorių reikalavimų patenkinimui užtikrinti? Ar šio proceso tikslas yra užtikrinti tiek skolininko, tiek jo kreditorių interesų balansą? Ar fizinių asmenų bankroto procesas yra savarankiška nemokumo teisės sritis, ar jos pagrindiniai tikslai ir procedūros kyla iš juridinių asmenų nemokumo (bankroto) proceso? Ar fizinio asmens bankrotas yra teisė ar privilegija?

Veiksmingas fizinių asmenų bankroto proceso tikslas gali būti pasiektas tik tuo atveju, kai pavyksta suderinti skolininko ir jo kreditorių interesus. Nors šis tikslas keliamas ir juridinių asmenų nemokumo procese, fizinių asmenų bankroto procesas pasižymi socialiniais ir ekonominiais ypatumais, jautriais asmens teisių (teisės į darbą,

nuosavybę, privatų gyvenimą) užtikrinimo klausimais. Fizinių asmenų nemokumas taip pat neretai yra ne individuali skolininko problema, bet ir sukelia neigiamų pasekmių jo šeimos nariams. Todėl fizinių asmenų bankroto procese turi būti užtikrinami ir pagrindiniai skolininko šeimos narių poreikiai.

Lietuvoje fizinių asmenų nemokumo problemos pradėtos spęsti 2012 m. gegužės 10 d. priėmus FABĮ, kuris ir nustato pagrindines fizinių asmenų bankroto proceso taisykles. Iki tol fizinių asmenų nemokumo sąvoka Lietuvos nemokumo teisėje nebuvo įtvirtinta, o skolų iš fizinių asmenų išieškojimas buvo atliekamas tik naudojantis CPK nustatytomis priverstinio vykdymo procedūromis. Fizinių asmenų bankroto proceso reguliavimo trūkumas kėlė ne tik *forum shopping* problemą, siekiant pasinaudoti kitose valstybėse esančiu nemokumo teisinių reguliavimu, bet ir neužtikrino nei skolininko, nei kreditorių interesų. Ne mažiau svarbi yra socialinė fizinių asmenų bankroto proceso suteikiama apsauga, o teisės doktrinoje dar iki FABĮ priėmimo pagrįstai nurodyta, kad fizinių asmenų nemokumo reglamentavimas užtikrintų Lietuvos piliečių galimybę per trumpą laiką patenkinti piniginius išpareigojimus, kurių jis negali vykdyti¹. Taigi priėmus FABĮ fizinių asmenų nemokumas buvo pripažintas teisine problema, kuriai spęsti nustatytas specialus procesas.

Teisės doktrina gali padėti ne tik geriau suprasti, apibendrinti formuojamą teismų praktiką fizinių asmenų bankroto procese, bet ir pateikti šio proceso tobulinimo pasiūlymus. Iki šiol Lietuvos teisės doktrinoje fizinių asmenų bankroto procesas sistemiskai analizuotas nebuvo. Iki šiol daugiausia dėmesio teisės doktrinoje buvo skiriama fizinių asmenų bankroto proceso tikslams, bankroto bylos iškėlimo ir mokumo atkūrimo plano analizei². Šiame darbe nagrinėjami fizinių asmenų nemokumo problemų

¹ Kristina Bernotaitė, Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai, *Jurisprudencija*, 77(69) (2005), p. 11–17.

² *Ibid.*; Edita Gruodytė, Julija Kiršienė, Paulius Astromskis, Fizinio asmens bankroto problematika: teisiniai aspektai, *Jurisprudencija*, 3(121) (2010), p. 213–232; Egidijus Laužikas, Vigintas Višinskis, Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai, *Teisė*, 59 (2006), p. 46–56; Vilija Mikuckienė, Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos, *Justitia*, 3(4) (2003), p. 55–58; Goda Ambrasaitė, Rimvydas Norkus, Legal Aspects of Insolvency of Natural Person in the Baltic States, *Juridica International*, 21 (2014), p. 176–185; Edita Gruodytė, Julija Kiršienė, Application of “Fresh start” Doctrine for Individual Debtors in Lithuania: EU and US perspective, *Inžinerinė Ekonomika–Engineering Economics*, 21(3) (2010), p. 263–273; Egidija Tamošiūnienė, Žilvinas Terebeiza, Darius Bolzanas, Bankruptcy of natural persons in Lithuania: issues and solutions, *European Scientific Journal*, 9(22) (2013), p. 74–86; Arvydas Paškevičius, Neringa Jurgaitytė, Reasons for Bankruptcy of Natural Persons in Lithuania, *Ekonomika*, 94(2) (2015), p. 144–160; Ieva Strunkienė, Nemokumo reglamentas: ar užkirstas kelias nesąžiningam fizinio asmens palankesnio teisinio reglamentavimo ieš-

sprendimui skirti Europos Sąjungos ir neprivalomos teisinės galios teisės aktai. Pavyzdžiui, nagrinėjamos fizinio asmenų bankroto procesui aktualios Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos, taip pat 2022 m. priimtos UNCITRAL pavyzdinio įstatymo, skirto mikro ir mažų įmonių nemokumo procesui tobulinti, nuostatos. Priėmus Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvą tam tikri fizinių asmenų nemokumo proceso klausimai (proceso trukmė, skolų nurašymas, pasekmės baigus nemokumo procesą) buvo iš dalies harmonizuoti ir ES lygmeniu. Toks ES teisinis reguliavimas parodo fizinių asmenų nemokumo problemos svarbą ir poreikį ieškoti veiksmingiausių jos sprendimo būdų ES mastu. Atitinkamai minėtos direktyvos priėmimas kelia klausimų dėl jos perkėlimo į nacionalinę teisę.

Taip pat šiame darbe nagrinėjamos pamatinių žmogaus teisių (teisė į orumą, teisė į nuosavybės apsaugą, teisė į privatų gyvenimą, teisė į teisingą teisimą) užtikrinimo problemos fizinių asmenų bankroto procese. Bankroto procese subjektinių teisių suvaržymus patiria ne tik pats skolininkas (fizinis asmuo), tačiau ir jo kreditoriai, nes įprastai pasibaigus šiam procesui jų turtiniai reikalavimai yra nurašomi. Tai kelia klausimą: kodėl bankroto procese kreditoriams tenka našta (teisės į nuosavybės apsaugą suvaržymas) siekiant išspręsti skolininko nemokumo problemas? Ar toks teisės į nuosavybės apsaugą suvaržymas yra pagrįstas? Kokios šiame procese yra kreditorių interesų apsaugos priemonės. Vertinama, kaip turi būti užtikrinama ir pagrindinių skolininko ir jo šeimos narių pagrindinių interesų ir teisių apsauga, kaip turi būti užtikrinama skolininko teisė į orumą šiame procese.

kojimui?, *Jurisprudencija*, 25(2) (2018), p. 527–546; Ieva Strunkienė, Fizinio asmens mokumo atkūrimo planas: reikalavimų turiniui bei plano tvirtinimo analizė ir probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 26(1) (2019), p. 178–197; Mari Schihalejev, Toomas Saarma, Edvins Draba, Ieva Strunkienė, Conditions For the Bankruptcy of Natural Persons: Which Baltic State is the Most Attractive For Bankruptcy?, *International Comparative Jurisprudence*, 7(1) (2021), p. 100–114; Ieva Strunkienė, *Individualios įmonės ir jos dalyvio bankroto procesų santykio problemos*, daktaro disertacija, MRU (2022).

I. FIZINIŲ ASMENŲ NEMOKUMAS KAIP TEISĖS PROBLEMA

Fizinių asmenų (skolininkų) bankroto proceso analizę tikslinga pradėti nuo šių asmenų nemokumo (įsiskolinimo) kaip teisės problemos, kuriai spręsti ir skirtas šis procesas. Siekiant nustatyti, kokie šio proceso tikslai ir jame taikomos procedūros, galima kelti klausimą: kodėl toks procesas iš viso reikalingas? Kokia jo reikšmė ir vieta teisės sistemoje? Kuo grindžiamas poreikis nustatyti specialų teisinį reguliavimą fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimui? Kodėl įprasti civilinių teisių gynimo būdai ir priverstinio vykdymo procesas nėra pakankami spręsti fizinių asmenų skolų grąžinimo kreditoriams klausimus?

Nemokumas neretai yra rinkos ekonomikos pasekmė. Jis atsiranda asmenims (skolininkams) negalint laiku įvykdyti turtinių įsipareigojimų kreditoriams, sumokėti skolų. Kai fiziniams asmenims tampa paprasčiau skolintis, prisiūti skolinius įsipareigojimus, pirkti prekes ir paslaugas (vartoti), susidaro situacijos, kai ne visi asmenys gali laiku įvykdyti tokius įsipareigojimus. Tai gali įvykti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, galimybių įvykdyti prisiūmtus įsipareigojimus pervertinimo, finansinio, teisinio nesupratimo, darbo netekimo, pokyčių šeimoje, prastos ekonominės situacijos šalyje ir kt³. Taip pat asmuo gali tapti nemokus ir padaręs žalos kitam asmeniui, ir negalėdamas jos laiku atlyginti ar negalėdamas tinkamai įvykdyti jam paskirtos finansinio pobūdžio sankcijos, pavyzdžiui, baudos. Taigi nemokumas gali būti nulemtas asmens skolų ir negalėjimo jų tinkamai vykdėti kreditoriams.

Pripažįstama, kad dėl negalėjimo įvykdyti skolinių įsipareigojimų (grąžinti skolų) skolininkas gali patirti baime, psichologinių problemų, kurias lemia nerimas dėl negalėjimo grąžinti skolų, neapibrėžtumas, galimybės vartoti (pirkti prekes ir paslaugas) suvaržymas. Atitinkamai tai gali lemti problemas, susijusias su darbo teisiniais santykiais

³ Bureau of the European Committee on Legal Co-Operation (CDCJ-BU) Report On Legal Solutions To Debt Problems In Credit Societies (2005).

(darbo praradimas, apsunkintos galimybės susirasti darbą ir kt.)⁴. Siekiant socialinės darnos, ekonominių santykių stabilumo, fizinių asmenų bankroto procesas turi sudaryti sąlygas skolininkui ne tik išvengti skurdo ir streso tapus nemokiam, bet užtikrinti jam ir jo šeimai teisę į orų gyvenimą. Tai leidžia teigti, kad fizinio asmens nemokumas nėra tik teisės problema siaurąja prasme (kolektyvinis kreditorių reikalavimų tenkinimo procesas), bet reikalauja įvertinti visumą priežasčių ir pasekmių, kurios kyla fiziniams asmenims tapus nemokiems. Jei į nemokumo problemą būtų žvelgiama tik kaip į finansinių išpareigojimų nevykdymą, neatsižvelgiant į jo priežastis ir pasekmes, tai būtų pernelyg siauras vertinimas.

Europos Sąjungoje apie 11,4% gyventojų yra nuolatos išsiskolinę ir negali vykdyti prisimtų išpareigojimų. Tai gali nulemti makroekonominės sąlygos, ekonominės krizės (nedarbas) ir asmeninės aplinkybės (pavyzdžiui, skrybros, liga)⁵. Fizinį asmenų išsiskolinimas (angl. *over-indebtedness*) yra suprantamas nebe kaip modernaus vartojimo elgesio rezultatas („pirk dabar, mokėk paskui“ suvokimas), bet sudėtingų problemų, taip pat darbo praradimo, skrybų, ligų pasekmė⁶. Todėl fizinių asmenų nemokumo teisė kaip socialinio elgesio reguliavimo instrumentas turėtų būti nukreipta ne tik į skolininko ir jo kreditorių interesų balanso paiešką dėl skolininko turtinių išpareigojimų vykdymo, bet ir sudaryti sąlygas asmenims išvengti kitų, ne tik teisinių pasekmių, kylančių dėl nemokumo. Galiausiai, kai kurių autorių nuomone, turėdami pareigą vykdyti ne tik anksčiau atsiradusias, bet ir naujas skolas, skolininkai turi mažiau paskatų pradėti naują ekonominį gyvenimą (angl. *new economic life*). Žvelgiant iš ekonominės perspektyvos, yra labiau pagrįsta suteikti fiziniam asmeniui galimybę būti atleistam nuo skolų, pradėti „naują ekonominę pradžią“ ir taip prisidėti prie visuomenės ekonominės gerovės⁷.

Įprastai nemokumas nėra nulemtas kasdienių, buitinių sandorių sudarymo. Sandoriai, kurie neretai gali nulemti nemokumą, yra skolinimasis siekiant išgyti būstą, išsilavinimą, transporto priemones ir pan. Taip pat tokia priežastimi gali būti siekis gauti finansavimą verslui ir toks kreditas (paskola) verslui įprastai užtikrinamas

⁴ World Bank's Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons (2014), p. 25.

⁵ European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on preventive restructuring frameworks, second chance and measures to increase the efficiency of restructuring, insolvency and discharge procedures and amending Directive 2012/30/EU COM(2016) 723 final (2016).

⁶ Jason J. Kilborn, The Innovative German Approach to Consumer Debt Relief: Revolutionary Changes in German Law, and Surprising Lessons for the United States, *International Law & Business*, 257 (2004), p. 257–298.

⁷ Reinhard Bork, *Corporate Insolvency Law. A Comparative Textbook*, Intersentia (2020), p. 191–192.

asmeninio pobūdžio prievolių vykdymo užtikrinimo būdais, pavyzdžiui, laidavimu, garantija, įkeitimu⁸. Šiuo metu neretai asmenys imasi ūkinės komercinės veiklos, tačiau dėl veiklos ypatumų veiklą vykdo ne steigdami juridinį asmenį, bet kitomis formomis, pavyzdžiui, vykdydami veiklą pagal verslo liudijimą, t. y. neinkorporuota forma (nesteigiant juridinio asmens). Fizinį asmenų prievolės kredito įstaigoms įprastai būna užtikrintos vienu iš prievolių užtikrinimo būdu, o kredito įstaigų paskola dažniausiai yra užtikrinama nekilnojamojo turto įkeitimu (hipoteka)⁹. Todėl fizinių asmenų bankroto procese tenka spręsti problemas, susijusias su skolininko ir jo šeimos narių teise į būstą ir privataus gyvenimo apsaugą. Nesant veiksmingos valstybės intervencijos į fizinių asmenų nemokumo problemas sprendimą, jų išiskolinimas gali tik didėti¹⁰ ir tai tik labiau gilina socialines ir ekonomines su nemokumu susijusias problemas.

Pripažįstama, kad fizinių asmenų nemokumo procesas yra galutinė vykdymo proceso stadija, susijusi su asmens (skolininko ir jo šeimos narių) duomenų apsauga, privačiu gyvenimu, socialiniais ir ekonominiais klausimais, pavyzdžiui, išsilavinimu, socialine gerove, šeima, būstu¹¹. Atitinkamai vertinant iš teisinio reguliavimo perspektyvos, nemokumas yra neretai susijęs su kredito teisiniais santykiais, kredito įstaigų veikla, mokesčiais ir verslo veikla, taip pat sutarčių, prievolių ir daiktinės teisės reguliavimu. Valstybei, formuojančiai ekonominę politiką, saugančiai savo piliečių teisę į orumą ir ekonominį stabilumą ir turinčiai pareigą sudaryti sąlygas išvengti skurdo, kyla pareiga reaguoti į priežastis, lemiančias fizinių asmenų nemokumą ir ieškoti veiksmingiausių jo sukeliamų problemų sprendimo būdų.

Tai, kad fizinių asmenų nemokumui reikia kompleksinio vertinimo ir specialaus teisinio reguliavimo, valstybės intervencijos į skolinius teisinius santykius, pripažįstama ir tarptautinėje praktikoje. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2007 m. paskelbtose rekomendacijose dėl teisinių sprendimų skolų problemoms¹² nurodyta, kad per didelis asmenų ir šeimų išiskolinimas (pranc. *la surendettement*) tampa vis labiau paplitusia problema daugumoje valstybių. Šiose rekomendacijose nurodomos priemonės, skirtos išvengti asmenų ir šeimų išiskolinimo, taip pat priemonės, skirtos sumažinti skolų

⁸ Bureau of the European Committee on Legal Co-Operation (CDCJ-BU) Report On Legal Solutions To Debt Problems In Credit Societies (2005).

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-219/2019.

¹⁰ Chrystin Ondersma, A Human Rights Framework for Debt Relief, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 36 (2014), p. 1–75.

¹¹ World Bank's Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons (2014).

¹² Council of Europe, Report on Legal Solutions to Debt Problems in Credit Societies Recommendation Rec(2007)8 and explanatory memorandum (2005).

sugrąžinimo poveikiui, nustatyti priemonės, skirtoms išiskolinsiu asmenų ir šeimų išsaugojimui palengvinti (angl. *rehabilitation*). Minėtose rekomendacijose nurodomos šios priemonės, skirtos **išvengti išiskolinimui**: a) informacijos ir statistikos rinkimas apie skolų problemas ir išiskolinsiu asmenų ir šeimų padėties analizė; b) vartotojų finansinio išprusimo vystymas; c) veiksminga prieiga prie nešališkų finansinių, socialinių ir teisinių konsultacijų asmenims, kurie turi mokumo problemų; d) reikiamų priemonių ir teisinio reguliavimo užtikrinant atsakingą praktiką visuose kredito santykių etapuose, taip pat ir kreditų reklamos, nustatymas; e) laiduotojų už skolininko prievoles teisės į informaciją užtikrinimas.

Nurodomos šios priemonės, skirtos **veiksmingam skolų grąžinimui užtikrinti**: a) veiksmingos ir nešališkos vykdymo sistemos užtikrinimas, teisės aktų, apibrėžiančių antstolių įgaliojimus, priėmimas; b) skolininko teisių ir orumo užtikrinimas visose proceso stadijose; c) priverstinio vykdymo palengvinimo procedūrų įvedimas, įskaitant esminio skolininko turto apsaugą ir dalies jo turto areštą, kuriose atsižvelgiama į poreikį rasti pusiausvyrą tarp būtiniausių skolininko ir jo šeimos gyvenimo poreikių ir skolų išieškojimo efektyvumo; d) skolininko laiduotojų teisių užtikrinimas; e) kompetentingų institucijų priimtų sprendimų dėl mokėjimo ir mokėjimo planų pripažinimo ir vykdymo valstybėse narėse palengvinimas.

Priemonės, **palengvinančios išiskolinsiu asmenų ir jų šeimų reabilitaciją ir grįžimą į socialinį gyvenimą**: a) skolininkų galimybės gauti nešališką konsultaciją užtikrinimas; b) pagrįsto skolų modifikavimo (angl. *debt adjustment*) užtikrinimas; c) užtikrinimas, kad skolos modifikavimas apimtų visas skolas, išskyrus tas, kurioms taikomos specialios išimtys, numatytos nacionalinėje teisėje; d) neteismo susitarimo mechanizmų skatinimas; e) kreditorių galimybių nepagrįstai trukdyti skolų atsiskaitymui apribojimas; f) išiskolinsiu asmenų veiksmingo grąžinimo į darbo rinką skatinimas; g) aktyvaus skolininko dalyvavimo skolų modifikavimo procedūroje skatinimas; h) leidimas iš dalies arba visiškai panaikinti asmenų skolas (angl. *partial or total discharge of the debts*).

Galima teigti, kad fizinių asmenų nemokumo problemos turi būti sprendžiamos kompleksiskai, sistemiškai vertinant su jomis susijusį teisinį reguliavimą ir ieškant sprendimų, kaip išvengti jo sukeliama neigiamų pasekmių dar prieš asmenims tampant nemokiems, o taip nutikus sumažinti nemokumo sukeliamas neigiamas pasekmes. Teisinio reguliavimo priemonės, kuriomis sprendžiamos fizinių asmenų nemokumo problemos, turėtų būti įgyvendinamos kartu su socialinėmis ir finansinėmis priemonėmis, kurios realizuojamos įvairiose visuomenės srityse siekiant kovoti su skurdu, užtikrinant asmens teisę į orumą, ugdant finansinį išprusimą ir kt.

Poreikis suteikti skolininkui galimybę vykdyti nemokumo procedūras, nurašyti skolas, pripažįstamas ir Europos Sąjungos nemokumo teisėje. Restruktūrizavimo ir

nemokumo direktyvos 20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad nemokūs verslininkai galėtų pasinaudoti bent viena procedūra, pagal kurią būtų visiškai panaikintos jų skolos pagal šią direktyvą. Pagal šios direktyvos 2 straipsnio 1 dalies 10 punktą, visiškas skolų panaikinimas yra išieškojimo iš verslininkų jų panaikinamų skolų galimybės atėmimas arba pačių likusių panaikinamų skolų nurašymas pagal procedūrą, kuri gali apimti turto realizavimą arba skolų gražinimo planą, arba abi šias priemones. Pagrindžiant poreikį Europos Sąjungoje harmonizuoti fizinių asmenų (verslininkų) nemokumo procesą, nurodoma, kad daugelyje valstybių narių nemokiems, bet sąžiningiems verslininkams būti atleistiems nuo skolų ir pradėti verslą iš naujo užtrunka daugiau nei 3 metus. Dėl neveiksmingų skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla sistemų verslininkams, norintiems per pagrįstą laikotarpį pradėti verslą iš naujo, tenka perkelti veiklą į kitos jurisdikcijos teritoriją, o dėl to ir jų kreditoriai, ir patys verslininkai patiria daug papildomų išlaidų. Ilgai galiojantys sprendimai dėl draudimo verstis veikla dažnai priimami vykdant skolų panaikinimo procedūrą, trukdo pasinaudoti laisve pradėti savarankišką verslą ir juo verstis¹³. Pagrindiniai klausimai, susiję su fizinių asmenų (verslininkų) skolų nurašymo procesu Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvoje, yra reikalavimas nustatyti bent vieną visišką skolų nurašymą suteikiančią procedūrą nacionalinėje teisėje, kurios maksimalus terminas yra 3 metai, ir draudimas riboti skolininko veiklą po skolų nurašymo proceso pabaigos, taip pat išimties, kai dėl nesąžiningo skolininko elgesio jam suteiktos teisės gali būti ribojamos¹⁴.

Fizinių asmenų nemokumo sukeliams pasekmėms reikia specialaus teisinio reguliavimo, nes įprastos civilinių teisių gynimo priemonės ir priverstinio vykdymo procesas „nėra pakankami“ kompleksiskai spręsti fizinių asmenų nemokumo problemas. Įprastai teisinėje sistemoje asmenų turtinius (skolinius) teisinius santykius reglamentuoja civilinės teisės principai ir normos. Atitinkamai pažeistos civilinės teisės (pavyzdžiui, skolininkui negražinus skolos) ginamos civiliniame procese, o nevykdam teismo sprendimo gera valia (savanoriškai), išieškotojas turi teisę naudotis priverstinio vykdymo procesu. Tačiau dėl nurodytų nemokumo sukelių problemų reikia ne tik reglamentuoti skolininko ir kreditorių skolinius santykius, bet ir nustatyti specialias taisykles, kaip išvengti neigiamų nemokumo sukelių pasekmių visuomenėje, socialinės įtampos ir patenkinti kreditorių reikalavimus. Siekiant veiksmingai spręsti nemokumo sukeltas problemas vien priverstinio skolų išieškojimo proceso nepakanka. Todėl teisės sistemoje turi būti nustatyta procedūra, leidžianti išspręsti su fizinių asmenų

¹³ Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos preambulės 5 punktas.

¹⁴ Gerard McCormack, *The European Restructuring Directive*, Edward Elgar Publishing (2021), p. 202.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų OJ L 141.

2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 OJ L 172.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (TAR, 2015-07-10, Nr. 2015-11216).

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36-1340).

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262; 200).

Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (Žin., 2012, Nr. 57-2823).

Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31-1010; 200).

Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31-1012; 2010, Nr. 86-4529).

Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (Žin., 2003, Nr. 112-4991).

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (TAR, 2019-06-27, Nr. 2019-10324).

Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 63-2243).

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“.

Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas (Žin., 1999, Nr. 52-1672; 2011, Nr. 86-4139).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 44-2129).

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 1328 „Dėl Turto pardavimo iš varžytynių vykdomo bankroto proceso metu tvarkos aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2019-12-31, Nr. 2019-21696).
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 924 „Dėl Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo įgyvendinimo“.
- Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2021 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. VA-45.
- Žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencija (1950).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2000.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2004.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-247/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-301/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-112/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-188/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2013.

SUMMARY

Bankruptcy Proceedings of Natural Persons

This book deals with the legal issues related to bankruptcy proceedings of natural persons. The problems of indebtedness of natural persons which lead to their insolvency require complex legal assessment.

In Lithuania, the insolvency problems of natural persons were acknowledged on 10 May 2012 when the Law on Bankruptcy of Natural Persons (hereinafter – LBNP) was adopted which entered into force on 1 March 2013. The purpose of the LBNP was to regulate bankruptcy proceedings of a natural person, farmer, or other natural person pursuing individual activity and acting in good faith. Also, the LBNP aims to ensure that creditors' claims are satisfied according to the procedure established by this law in order to strike a fair balance between the interests of the debtor and creditors. Until the adoption of the LBNP, the concept of the insolvency of natural persons was not established in Lithuanian insolvency law and payment of debts was carried out only using the enforcement procedures established in the Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania. The lack of regulation of the bankruptcy proceedings of natural persons not only caused the problem of *forum shopping* when a debtor would seek to commence insolvency proceedings in other countries, but also failed to secure the interests of creditors. Moreover, the adoption of the LBNP provides certain mechanisms for the social protection of debtors and their family members and requires the protection of their right to their dignity and basic needs.

This book defines the goals of bankruptcy proceedings of natural persons and provides solutions how to make these proceedings more effective for the debtor and creditors. Seeking these goals, various questions have arisen, such as what are the economic, social, and legal goals which justify the right to bankruptcy for natural persons? Is the purpose of this process only discharge from debts or, on the contrary, is it intended to ensure the greatest possible satisfaction of creditors' claims? Is the purpose of this process to balance the interests of the debtor and creditors? Is personal bankruptcy a right or a privilege?

Effective bankruptcy proceedings of natural persons can only be achieved if the interests of the debtor and creditors are reconciled as much as possible. Though this goal is also set in the bankruptcy proceedings of legal entities, the bankruptcy proceedings of natural persons are shaped by the social and economic peculiarities and sensitive issues related to the protection of the rights of individuals (right to work, property, private life). Insolvency of natural persons is also often not an individual problem, but it also causes negative consequences for the family members. Therefore, the basic needs of the debtor's family members must also be ensured in the bankruptcy proceedings of natural persons.

This work is divided into ten parts. The first chapter examines the insolvency of natural persons as a legal problem and explains why insolvency of natural persons is a legal problem which requires specific legal regulation and the general rules of the law on civil procedure and enforcement are not sufficient to address this problem effectively. It also analyses the reasons for the insolvency of natural persons and the negative social, economic and legal consequences that insolvency causes in the society. The second chapter explains the development of personal bankruptcy proceedings in the Republic of Lithuania. The third part analyzes the objectives of the bankruptcy process for natural persons. The main objectives of this process are fresh start, the protection of the debtor's essential assets and dignity, the protection of creditors' interests, and the guarantee of a simple and operational bankruptcy process. The fourth chapter deals with the participants in bankruptcy proceedings, their rights and duties. The fifth part analyses the procedure of filing for bankruptcy which is the initial stage of the bankruptcy process. The sixth chapter assesses the preparation, approval and execution of the solvency recovery plan. The seventh part deals with issues of administration of bankruptcy proceedings, including an analysis of the administration of the insolvency estate, the restriction of the debtor's assets, and bankruptcy costs. The eighth chapter analyses the issues of satisfaction of creditors' claims, creditors' ranking, and claims which from which the debtor is discharged after bankruptcy proceedings. The ninth part assesses the procedure for ending the bankruptcy proceedings. The tenth chapter analyses the cross-border issues of the bankruptcy proceedings of natural persons.

The comparative method of analysis is used in this book. For example, the relevant provisions of the Restructuring and Insolvency Directives and the UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law for Micro- and Small Enterprises, which also focuses on the insolvency problems of insolvent natural persons, are analyzed. After the adoption of the Restructuring and Insolvency Directive in the European Union, certain issues of insolvency proceedings of natural persons (the duration of the process, discharge of debts and the consequences after the end of the insolvency

SUMMARY

proceedings) were harmonized at the European Union level. Such legal regulation also shows the importance of the problem of the insolvency of natural persons and the need to find the most effective ways to solve it. Accordingly, the adoption of the directive raises questions regarding its transposition into the national law.

Keywords: insolvency, bankruptcy proceedings of natural persons, discharge of debts, repayment plan, creditors

ASMENŲ INDEKSAS

Ambrasaitė Goda 12, 43–44, 72, 180
Astromskis Paulius 12, 29, 36

Bernotaitė Kristina 12
Bolzanus Darius 12
Bork Reinhard 16, 286, 289, 291, 293

Dobbie Will 35–36, 51
Draba Edvins 13

Finch Vanessa 71

Gecas Dovydas (Geco D.) 27, 56, 136, 167
Goode Roy 72
Grant Jennifer L. L. 31
Gruodytė Edita 12, 29, 36, 50, 136

Jackson Thomas H. 41, 49
Jokubauskas Remigijus 49, 88–89, 91,
95–98, 128, 177, 220, 281
Jurgaitytė Neringa 12

Kilborn Jason J. 16, 43, 57, 119–120, 136,
143, 184
Kirkutis Mykolas 281
Kiršienė Julija 12, 29, 36, 50, 136
Krenchel Jens Valdemar 51

Laužikas Egidijus 12, 57, 176
Levinthal Louis Edward 35, 49

Mačys Vladas 27
Mba Sanford U. 120
McCormack Gerard 19, 206, 229
Michael Terrence L. 40–41, 48
Mikuckienė Vilija 12, 71

Nitsch Karl Wolfhart 119
Norkus Rimvydas 12, 43–44, 72, 180

Omar Paul J. 31
Ondersma Chrystin 17, 20

Paškevičius Arvydas 12

Saarma Toomas 13
Schihalejev Mari 13
Scott Robert E. 49
Song Jae 35–36, 51
Spooner Joseph 40
Strunkienė Ieva 12–13, 179, 285

Tamošiūnienė Egidija 12, 281
Terebeiza Žilvinas 12
Tomer Adie 48

ASMENŲ INDEKSAS

Vaišvila Alfonsas 31, 36, 46, 266

Walter György 51

Višinskis Vigintas 12, 57, 128, 176–177,
281

Zwieten Kristin van 286, 289, 291, 293

<https://akademicka.pl>

